Valtiovarainvaliokunta
Kunta- ja terveysjaosto
stiina.hyrri@eduskunta.fi

Helsinki 7.11.2022

LAUSUNTO

Asia: HE 154/2022 vp Hallituksen esitys eduskunnalle valtion talousarvioksi vuodelle 2023https://www.eduskunta.fi/pdf/HE+154/2022, näkökulmana Turvakotien esteettömyys

Vammaisten naisten valtakunnallinen yhdistys – Rusetti ry:n tehtävänä on edistää vammaisten tyttöjen ja naisten sekä naiseksi identifioituvien vammaisten henkilöiden hyvinvointia, unelmien toteuttamista ja voimaantumista. Yhdistys ottaa osaa yhteiskunnalliseen keskusteluun. Yhdistys kiittää mahdollisuudesta antaa lausunto.

Vammaiset naiset kansainvälisissä sopimuksissa

European Disability Forumin (EDF) 5. ihmisoikeusraportin mukaan Euroopan Unionissa on yli 60 miljoonaa vammaista tyttöä ja naista. Vammaiset naiset kohtaavat 2-5 kertaa yleisemmin väkivaltaa kuin vammattomat kanssasisarensa. Keskimäärin 34% vammaisista naisista on kokenut kumppaninsa taholta fyysistä ja/tai seksuaalista väkivaltaa elämänsä aikana (Human Rights Report 2020).

Turvakotien esteettömyys on nostettu esiin CEDAW-maaraporttien lisäksi etenkin Istanbulin sopimuksessa, jonka Suomi ratifioi 2015 (53/2015) sekä Suomen laissa sopimuksen voimaansaattamiseksi (375/2015)

YK:n vammaisten henkilöiden oikeuksia koskeva yleissopimus velvoittaa jäsenvaltioita huolehtimaan esteettömyydestä ja henkilökohtaisesta avusta. YK:n vammaisia ihmisiä koskevan yleissopimuksen 6. artikla naiset, vahvistaa yleissopimuksessa noudatettavaa syrjinnän kieltävää lähestymistapaa ja sen soveltamista naisiin ja tyttöihin.

Vammaiset naiset ja väkivaltatutkimukset

Vammaisiin henkilöihin kohdistuva väkivalta on usein vaiettu ilmiö, vaikka tiedetään, että kaiken ikäiset vammaiset henkilöt kohtaavat väkivaltaa (Rikoksentorjuntaneuvosto 2020).

Puhuttaessa vammaisista naisista ja väkivallasta nousee kuitenkin jatkuvasti esille, ettei arvioiden lisäksi ole varsinaisia seurantatilastoja tai -tutkimuksia vammaisiin naisiin kohdistuvasta väkivallasta, vaikka monikertainen väkivallan uhka ja riski on jo pitkään ollut tiedossa.

THL teki 2021 merkittäviä tutkimuksia vammaisten henkilöiden kokemasta lähisuhdeväkivallasta ja väkivallasta. Tulokset osoittavat, että vähemmistöön kuuluminen ja haavoittuva asema lisää riskiä joutua väkivallan ja häirinnän kohteeksi. Nämä tutkimukset löytyvät julkaisusarjasta: Vammaisten henkilöiden kokema lähisuhdeväkivalta ja palvelujen saatavuus, Määrällinen ja laadullinen tarkastelu. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 2022:24. Valtioneuvoston kanslia.

Avun hakeminen väkivaltatilanteissa

Naisten linjan mukaan Suomessa vammaisen naisen riski kohdata väkivaltaa on 2-4 kertaa suurempi kuin vammattomilla naisilla. Vammaisuuteen liittyy tekijöitä, jotka altistavat väkivallalle. Haasteet päästä avun piiriin ovat jatkuva ongelma. Vamma sinänsä voi myös vaikeuttaa avun hakemista. Vammainen henkilö voi olla riippuvainen toisen henkilön (puolisonsa, avustajan, vanhempien) avusta, Tällöin kynnys ilmoittaa häntä avustavan henkilön tekemästä väkivallasta on

korkea. Vammaisiin henkilöihin kohdistuvaa väkivaltaa ei tunnisteta, uhria ei oteta vakavasti ja kokemusta vähätellään. Tämä johtuu siitä, että vammaisia ihmisiä ei koeta seksuaalisina. Myös se, että on ollut koko ikänsä fyysisen koskettelun ja hoitotoimenpiteiden kohteena, vaikeuttaa oman kehon rajojen tunnistamista. Vamma saattaa rajoittaa myös mahdollisuuksia suojautua väkivallalta. Avun piiriin hakemista vaikeuttavat myös tiedon puute ja esteettömät turvakodit.

Turvakotien esteettömyys ja saavutettavuus

Kaikille saavutettava turvakotipalvelu tarkoittaa esteetöntä turvakotia, jossa toteutuu fyysisen esteettömyyden lisäksi tuen ja tiedon esteettömyys ja saavutettavuus. Käytännössä se merkitsee erilaisia kommunikoinnin mahdollisuuksia sekä turvakodin tarjoaman tiedon saavutettavuutta ja ymmärrettävyyttä vamman edellyttämällä tavalla.

Mistä lähdetty

Vammaisjärjestöjen naisverkosto lähetti vuonna 2012 kirjeen Sosiaalihuoltolain uudistamis-työryhmälle. Kirjeessä ehdotettiin, että vammaisten naisten turvakotipalvelujen saavutettavuutta parannetaan siten, että turvakodeissa tulee olemaan tarjolla vammaisen naisen tarvitsemaa henkilökohtaista apua. Lisäksi ehdotettiin, että turvakotipalveluista tiedotetaan tulevaisuudessa vamman vaatimalla tavalla. Tietoa tulee olla esimerkiksi selkokielellä, iso- ja pistekirjoituksella sekä sähköisessä muodossa ja luettuina äänitteinä. Vielä ehdotettiin esteettömyyskartoitusten laatimista turvakodeissa vuoteen 2015 mennessä. Asia ei johtanut toimenpiteisiin.

Grevio- asiantuntijaryhmä kehotti raportissaan (2018) Suomen viranomaisia arvioimaan, miten turvakodit ovat käytännössä saavutettavissa vammaisille naisille, eri romaniyhteisöjen naisille ja päihdeongelmaisille naisille (117. kohta).

Mitä Suomessa tehty

Nollalinja 24/7

Istanbulin sopimuksen myötä Suomessa avautui turvakotien nk. nollalinja, jossa vastataan 24/7. Nollalinjalla on luettelo vapaana olevista turvakotipaikoista. Päivystyksessä nähdään listalta kaikki esteettömät turvakodit ja he voivat kertoa, missä on vapaata.

THL syventää turvakotien esteettömyystietoutta yhteistyökumppaneiden kanssa

Istanbulin sopimuksen toimeenpanosuunnitelman mukaan esteettömyyskartoitukset oli tehtävä turvakoteihin vuoteen 2020 mennessä.

Syyskuussa 2020 THL, Ensi- ja Turvakotien liitto ry, Esteettömyyskeskus ESKE ja Vammaisjärjestöjen naisverkosto pohtivat, miten turvakotien esteettömyyttä voidaan edistää. Vuonna 2020 THL järjesti tiedotuskampanjan vammaisista henkilöistä turvakotipalvelujen asiakkaana yhteistyössä valtakunnallisten vammaisjärjestöjen naisverkoston kanssa. – Tiedotuskampanjan tiimoilla tehtiin myös uusi asiakasesite ja THL julkaisi Tiedä ja toimi-kortit, vammaiset henkilöt lähisuhdeväkivallan uhreina.

Esteettömyyskartoittajat turvakoteihin

Maaliskuussa 2021 Invalidiliiton Esteettömyyskeskus ESKE yhteistyössä THL:n kanssa koulutti turvakotien henkilöstöä. Koulutukseen osallistui teamsin kautta parikymmentä turvakotien edustajaa. Edustajat koulutettiin kartoittamaan turvakotien esteettömyyttä. Invalidiliitto laati yksityiskohtaisen tiedoston esteettömyystietojen keräämiseksi.

Koulutuksen jälkeen käytännön työ on tehty turvakodeissa esteettömyyskartoitusten avulla. Esteettömyystiedoista on tiedotettu avoimesti turvakotien omilla kotisivuilla ja Nollalinjan sivuilla sekä niin, että Nollalinjan päivystäjillä on tieto kunkin turvakodin esteettömyydestä. Tähän työhön Eduskunta on myöntänyt rahoitusta turvakotipaikkojen riittävyyden turvaamiseen sekä turvakotien esteettömyyden parantamiseen. Tämän rahoituksen turvin turvakodit ovat voineet tehdä korjauksia, mikäli esteettömyydessä havaitaan puutteita.

Turvakotien esteettömyys turvakotien verkkosivuilla

Suomen Ulkoasiainministeriön ensimmäisessä raportissa vammaisten henkilöiden oikeuksista tehdyn yleissopimuksen täytäntöönpanosta vuodelta 2019 todetaan kohdassa 172: ” suurin osa turvakodeista on esteettömiä.” Näin ei turvakotien itsensä ilmoittamien tietojen valossa asia näyttäisi olevan. Rusetin ja vammaisten naisten hiljaisen tiedon mukaan turvakodit eivät ole esteettömiä. Rusetti ry:llä ei ole faktapohjaista tietoa turvakotien esteettömyydestä, joten päätimme ottaa faktat turvakotien verkkosivuilta, jotka on päivitetty 22.6.2022.

Verkkosivuilla on tiedot 29 turva- tai ensi- ja turvakodista. Tässä koosteessa on käsitelty turvakotien ulkotilojen esteettömyyttä, pääsyä turvallisiin tiloihin, yhteisten tilojen esteettömyyttä sekä asuin- ja hygieniatilojen esteettömyyttä.

Neljä turvakotia sekä kaksi ensi- ja turvakotia eivät raportoi mitään esteettömyydestä.

Turvakotien ulkotilat

Turvakotien ulkoiset tilat kuten pihalla olevat autopaikat ja piha on kuvattu hyvin esteettömiksi ja saavutettaviksi. Muutama turvakoti ilmoittaa erikseen vammaisille merkitystä autopaikasta. Usea toteaa, että saattoliikenne pääsee esteettömästi ovelle. Vain kaksi turvakotia toteaa, että pihalla on vaikeuksia liikkua apuvälinein. Tämä on myönteistä ja oleellista apua hakevan naisen näkökulmasta on, että saattoliikenne pääsee ovelle asti.

Sisäänkäynti, portaat, hissi, luiska

Turvakotien raportti: Esteetön pääsy 7, esteellinen 6, 16 turvakotia ei raportoi.

Pääsisäänkäynnin ilmoittaa seitsemän turvakotia esteettömäksi. Kuusi turvakotia kertoo rehellisesti sisääntuloon liittyvät ongelmat (ovea ei saa yhdellä kädellä auki, ovesta ei pääse yksin apuvälinein, ovi aukeaa niin, ettei mahdu tasanteelle, kynnystä ei pysty ylittämään jne). 16 turvakotia ei erikseen raportoi tästä. Tiloihin ei pääse hissillä, koska avain on turvasyistä henkilökunnalla. Yksi turvakoti raportoi, että esteettömään asuntoon pääsee luiskaa pitkin tai lavahissillä. Luiskan kaltevuutta ei ole kerrottu.

Turvakotien olisi ensiarvoisen tärkeää kertoa pääsystä turvakotiin. Jo se, että lähtisi paikan päälle eikä selviytyisikään sisään olisi ahdistavaa. Tieto esteettömyydestä auttaa myös kartoittamaan, tarvitseeko väkivaltaa kokenut nainen henkilökohtaista avustajaa vai selviääkö vaikkapa invataksikuskin turvin sisään. Kaikki turvakodit kehottavat soittamaan päivystykseen esteettömyysasioissa. Onko turvakotiin pyrkivällä vammaisella naisella mahdollisuus soittaa etukäteen, jos väkivaltainen omainen, puoliso, avustaja on vieressä?

Yhteistilojen esteettömyys

Turvakodit: esteettömät yhteiset tilat 8, esteellisiä 4, loput turvakodeista eivät raportoi 17.

Kahdeksan turvakotia ilmoittaa yhteisten tilojen olevan esteettömiä, neljä ilmoittaa esteellisistä tiloista huomauttaen, ettei esim. istumakorkeudelta pääse kaapeille. Yleisesti ottaen turvakodit eivät raportoi yhteisistä tiloista, vaikka niiden merkitys jokaiselle turvakodissa asuvalle on henkisen selviytymisen kannalta tärkeää.

Yhteisten tilojen esteettömyys on tärkeää vammaiselle naiselle. Yhteisissä tiloissa jaetaan kokemuksia, saadaan vertaistukea ja voimaannutaan turvallisissa tiloissa. Yhteisissä tiloissa on tärkeää päästä liikkumaan esteettömästi, siellä on hyvä olla erikorkuisia tuoleja, nojallisia ja nojattomia sekä pyörätuolilla on päästävä pöydän ääreen pyörätuolilla. On tiedossa, että joitakin vuosia sitten, eräs vammainen nainen ohjattiin asumaan hotelliin, koska turvakoti oli esteetön. Hän jäi vaille turvakodin palveluja.

Esteetön asuinhuone ja hygieniatilat

Verkkosivuilta nähtävissä: esteettömiä 15, esteellisiä 7, ei raporttia 7

15 turvakotia ilmoittaa hyvin lyhyesti, että heillä on esteetön huone. Turvakotiin haluavan on vaikea verkkosivulta saada käsitystä esteettömyyden todellisesta tilanteesta. Sivuilla on kerrottava konkreettisemmin, miten esteettömyys on toteutettu huoneessa ja wc- ja kylpytiloissa.

Seitsemän turvakotia toteaa esteellisyyden toteamalla mm. oven olevan liian kapea asuntoon. ”Turvakoti xx ei ole täysin esteetön. Kahdessa huoneessa mahtuu liikkumaan ja toimimaan pyörällisten apuvälineiden kanssa. Näiden huoneiden oviaukot ovat 81 cm (oviaukon leveyden oltava 85 cm) leveitä ja huoneisiin on 3 cm korkeat kynnykset. Huoneissa oleviin wc- ja pesutiloihin on 7 cm korkeat kynnykset, eikä niissä ole käsitukia.” ”Turvakodissa on tällä hetkellä yksi esteetön huone, mutta suihkussa ei ole tukikahvoja.”

Vammaisen naisena kertomaa: *”isossa hississä oli paljon pahvilaatikoita. Huoneissa olevat wc-tilat oli mitoitettu niin, etten mahtunut vessan ovesta edes rollaattorilla. Minulle sanottiin, että heillähän on käytävällä esteetön wc-tila. Pyysin nähdä wc-tilan ja totesin, ettei siinä tilassa ole suihkua. Asia tuli yllätyksenä henkilökunnalle. Kadun toisella puolella on kuntoutuskeskus, jossa voisin ensi hätään (kadun yli) käydä suihkussa. Minulle sanottiin, ettei tässä turvakodissa ole ollut yhtään henkilöä, joka tarvitsisi esteettömiä peseytymistiloja. Sähkösänky ja nostin luonnollisesti puuttui.”*

Mitä nyt tehtävä

Rusetti toteaa, että esteettömyystyö on jäänyt kesken ja tulokset ovat ristiriitaiset. Uskomme turvakotien työntekijöiden tehneen kartoitukset parhaan kykynsä mukaan, josta heille kiitokset.

Yleisen käsityksen mukaan turvakodit ovat esteettömiä, mutta verkkosivut kertovat muuta. Rusetin ja vammaisten naisten hiljaisen tiedon mukaan turvakodit eivät ole esteettömiä. Esim. CEDAW:in rinnakkaisraporttien yhteydessä Vammaisjärjestöjen naisverkosto on asian monesti tuonut esille.

Jotta esteettömyys toteutuisi turvakodeissa on mielestämme toimittava seuraavasti:

1 Esteettömyyteen perehtynyt tiimi = arkkitehti, kokemusasiantuntija, hyvinvointialueen/kunnan rakennusmestari ja turvakodin koulutettu työntekijä suorittavat ajantasaisen ja todellisen esteettömyyskartoituksen. Tämä työ edellyttää arkkitehdin ja rakennusmestarin palkkausta, päivärahojen ja matkakustannusten korvaamista sekä kokemusasiantuntijoiden matkojen korvausta.

2 Asiantuntijatiimi laatii raportin toimenpide-ehdotuksineen mahdollisimman nopeasti. Turvakoti itse arvioi konkreettisten parannustoimenpiteiden talousarvion ja aikataulun.

3 Turvakotien esteettömyyssivut päivittyvät työn myötä turvakotihenkilöstön toimesta.

4 Raportin pohjalta laaditaan Esteetön Turvakoti-opas, josta jokainen turvakotipalveluja tarvitseva nainen voi tarkistaa oman lähialueen turvakodin todellisen esteettömyyden tai sen puutteet. Edellyttää, että joku kirjoittaa oppaan ja se julkaistaan verkossa ja mahdollisesti käännetään ruotsiksi.

Turvakotipalveluista on tiedotettava tulevaisuudessa vamman vaatimalla tavalla. Tietoa tulee olla esim. selkokielellä, iso- ja pistekirjoituksella sekä sähköisessä muodossa ja äänitteinä. Vammaisen henkilön on tiedettävä, mistä hän löytää tarvitessaan avun nopeasti.

5 Etukäteen suunnitteleminen, erilisiin tilanteisiin varautuminen sekä yhteistyön tekeminen eri vammaisten henkilöiden palveluja järjestävien tahojen ja vammaisjärjestöjen kanssa edistävät turvakotien valmiutta tukea vammaista henkilöä. Esimerkiksi tulee etukäteen suunnitella, miten toimitaan, kun turvakotiin saapuu vaikeavammainen, päivittäisissä toiminnoissaan apua tarvitseva henkilö.

6 Turvakotien henkilöstö ja poliisiviranomaiset merkitsevät tilastoihinsa selkeästi, että kyseessä on ollut vammainen väkivallan uhriksi joutunut henkilö. Tähän asti vammaisuus on ollut salassa pidettävää tíetoa. Ilman tätä muutosta ei saada tietää vammaisten naisten väkivaltakokemuksia.

7 Rusetti pitää tärkeänä sitä, että Suomi ryhtyy Istanbulin sopimuksen vaatimiin ja Cedaw-komitean suosituksen mukaisiin toimenpiteisiin turvakotien esteettömyyden loppuunsaattamiseksi.

Vammaisten naisten valtakunnallinen yhdistys – Rusetti ry

Marja Pihnala
Puheenjohtaja
marja.pihnala@rusettiry.fi

Pirkko Justander
Sihteeri
pirkko.justander@rusettiry.fi